

6. Kamu Maliyesi

İktisadi büyümenin yavaşlama eğilimine girdiği 2016 yılında, maliye politikası, özellikle kamu tüketim harcamaları yoluyla büyümeyi desteklemiştir. Bu doğrultuda, kamu tüketim harcamaları, 2016 yılında yüzde 2,9 olarak gerçekleşen GSYİH büyüme oranına 1 puan doğrudan katkı sağlamıştır. Bu dönemde, maliye politikası, tüketim ve yatırım teşvikleri yoluyla da iktisadi faaliyete destek vermiştir. Örneğin, 2016 yılının son çeyreğinde, özel tüketim talebini canlandırmak amacıyla konut alımlarını teşvik edici yönde vergi düzenlemeleri yapılmıştır. Ayrıca, 8 Aralık 2016 tarihinde, reel sektöre finansal destek sağlamak ve yatırımı, istihdamı ve ihracatı teşvik etmek amacıyla, Ekonomi Koordinasyon Kurulu kararları çerçevesinde bir dizi tedbir ve teşvik kamuoyuna açıklanmıştır. Öte yandan, genişletici maliye politikası uygulamalarına bağlı olarak bütçede ortaya çıkabilecek bozulmayı sınırlamak ve mali disiplinin sürdürülmesini sağlamak amacıyla, yıl sonuna doğru, otomobil ve tütün gibi ürünlerin ÖTV oranları artırılmıştır. Söz konusu düzenlemeler, 2016 yılında tüketici enflasyonunu yükseltici yönde etki yapmıştır.

Bu çerçevede, 2016 yılında, merkezi yönetim bütçe açığı/GSYİH oranı, geçen yıla göre bir miktar artış göstererek yüzde 1,1 olarak gerçekleşmiştir. Turizm sektöründeki sorunlar ve iktisadi faaliyetteki yavaşlama nedeniyle vergi gelirlerinde oluşan kayıplar (Kutu 6.1) ve faiz dışı harcamalardaki yükseliş, bütçe açığındaki artışta belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, vergi dışı gelirlerin yüksek oranda artması, faiz giderlerindeki gerileme, akaryakıt, tütün ve otomobil üzerinden alınan ÖTV'ye yönelik ayarlamalar ve 6736 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun" kapsamında elde edilen gelirler, bütçe performansındaki bozulmayı sınırlayan unsurlar olmuştur.

OVP çerçevesinde, 2017 yılında, cari harcamaların kontrol altına alınacağı ve büyümenin esas olarak kamu yatırımları yoluyla destekleneceği bir maliye politikası görünümü belirlenmiştir. Son dönemde uygulamaya konan tedbir ve teşvik paketinin mali etkilerine bağlı olarak, 2017 yılı bütçe açığının, OVP hedefinin bir miktar üzerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

6.1. Bütçe Gelişmeleri

2017 yılının Ocak-Mart döneminde, merkezi yönetim bütçe dengesi, 14,9 milyar TL açık verirken, faiz dışı bütçe dengesi 3,9 milyar TL fazla vermiştir (Tablo 6.1.1). Bu dönemde, bütçe performansı, bütçe harcamalarındaki yüksek artış hızı ve vergi gelirlerindeki ılımlı artış oranı nedeniyle, geçen yılın aynı dönemine göre, bir miktar bozulma kaydetmiştir.

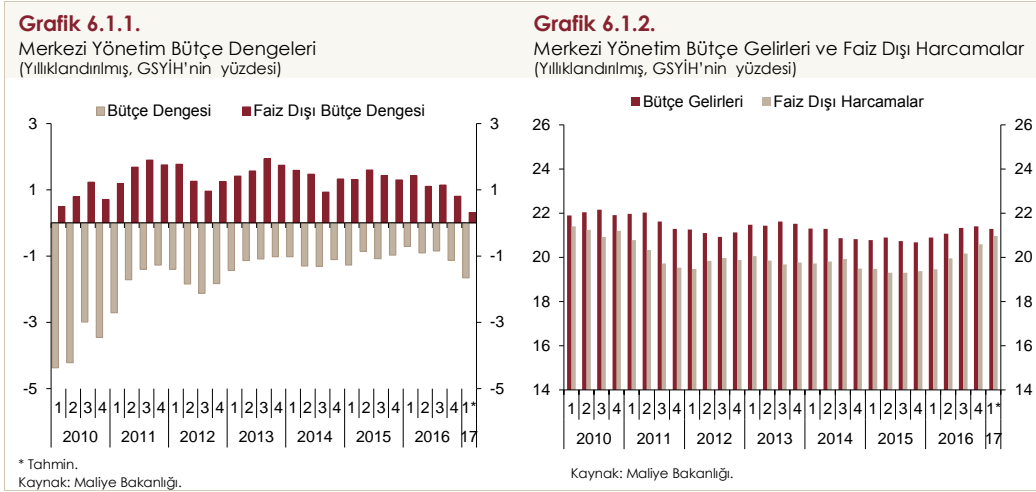
Söz konusu dönemde, vergi gelirleri, 2016 yılının aynı dönemine göre yüzde 12 oranı ile görece olarak ılımlı bir artış kaydederken, vergi dışı gelirlerdeki yüzde 7 oranındaki gerilemenin etkisiyle merkezi yönetim bütçe gelirleri yüzde 9,9 oranında yükselmiştir. 2017 yılının ilk çeyreğinde, faiz dışı bütçe harcamaları yüzde 22,2 oranında artarak bütçe gelirlerinin oldukça üzerinde gerçekleşmiş ve faiz dışı fazlanın geçen yıla göre azalmasına yol açmıştır.

Tablo 6.1.1.Merkezi Yönetim Bütçe Büyüklükleri
(Milyar TL)

	Ocak-Mart 2016	Ocak-Mart 2017	Artış Oranı (Yüzde)	Gerçekleşme/ Bütçe Hedefi (Yüzde)
Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	131,7	159,7	21,3	24,7
Faiz Giderleri	16,5	18,8	14,3	32,7
Faiz Hariç Bütçe Giderleri	115,2	140,8	22,2	24,0
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri	131,7	144,7	9,9	24,2
I. Vergi Gelirleri	108,5	121,6	12,0	23,8
II. Vergi Dışı Gelirler	17,7	16,4	-7,0	22,5
Bütçe Dengesi	0,0	-14,9	-	-
Faiz Dışı Denge	16,5	3,9	-76,4	36,6

Kaynak: Maliye Bakanlığı.

2017 yılının ilk çeyreği itibarıyla, merkezi yönetim bütçe açığının GSYİH'ye oranının, 2016 yılının aynı dönemine göre, 1 puan civarında artarak, yüzde 1,7 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Grafik 6.1.1). Aynı dönemde, faiz dışı bütçe fazlasının GSYİH'ye oranının ise geçen yılın ilk çeyreğine göre 1,1 puan azalarak, yüzde 0,3 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Merkezi yönetim faiz dışı bütçe harcamalarının GSYİH'ye oranının, 2016 yılında girdiği hızlı artış eğiliminin 2017 yılının ilk çeyreğinde de devam ettiği gözlenmektedir. Nitekim, bu oranın, 2017 yılının ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre 1,5 puan artarak yüzde 21 seviyesine yükselmesi beklenmektedir (Grafik 6.1.2). Bu gelişme, büyük ölçüde, cari transfer harcamalarında süregelen artış eğiliminden kaynaklanmıştır. Aynı dönemde, merkezi yönetim bütçe gelirlerinin GSYİH'ye oranının, 2016 yılı sonunda vergi gelirlerine yönelik yapılan düzenlemelerin etkisi ile yüzde 21,3 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2017 yılının Ocak-Mart dönemine ilişkin veriler, merkezi yönetim faiz dışı bütçe harcamalarında, geçen yılın aynı dönemine göre kaydedilen yüzde 22,2 oranındaki yüksek artışta, özellikle cari transferler, sermaye giderleri ile mal ve hizmet alım giderlerinin belirleyici olduğuna işaret etmektedir (Tablo 6.1.2). Cari transferlerde gözlenen yüksek artış hızında, sosyal güvenlik açık finansmanı kalemi ile işveren sigorta primindeki 5 puan indirim etkili olmuştur. Cari harcamaların en önemli bileşeni olan personel giderlerinin artış hızının ise görece olarak düşük kaldığı gözlenmektedir. Yatırım harcamaları olarak değerlendirilen harcama kalemlerinden sermaye giderleri ve sermaye transferlerinin artış hızları ise sırasıyla yüzde 52,9 ve yüzde 66,9 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılı bütçesinde, kamunun büyümeye özellikle yatırımlar yoluyla katkı yapması beklenmektedir.

Tablo 6.1.2.Merkezi Yönetim Faiz Dışı Harcamaları
(Milyar TL)

	Ocak-Mart 2016	Ocak-Mart 2017	Artış Oranı (Yüzde)	Gerçekleşme/ Bütçe Hedefi (Yüzde)
Faiz Dışı Bütçe Giderleri	115,2	140,8	22,2	24,0
1. Personel Giderleri	38,7	41,9	8,4	25,8
2. SGK Devlet Primi Giderleri	6,6	7,0	6,7	25,8
3. Mal ve Hizmet Alım Giderleri	9,2	11,1	19,8	21,2
4. Cari Transferler	54,2	71,4	31,7	28,7
a) Görev Zararları	1,2	1,0	-15,8	14,4
b) Sağlık, Emeklilik ve Sosyal Yardım Gid.	26,7	38,2	42,9	32,7
c) Tarımsal Destekleme Ödemeleri	3,1	4,9	60,7	38,2
d) Gelirden Ayrılan Paylar	15,7	17,7	12,4	25,2
e) Hane Halkına Yapılan Transferler	1,9	2,8	46,2	21,1
5. Sermaye Giderleri	3,3	5,0	52,9	7,5
6. Sermaye Transferleri	0,7	1,1	66,9	10,3
7. Borç Verme	2,6	3,3	29,9	25,9

Kaynak: Maliye Bakanlığı.

2017 yılının Ocak-Mart döneminde, merkezi yönetim genel bütçe gelirlerinin bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 9,4 oranında arttığı görülmektedir (Tablo 6.1.3). Söz konusu dönemde, vergi gelirleri yüzde 12 ile ılımlı bir artış göstermiştir. Söz konusu artışta, 2017 yılının ilk çeyreğinde özel tüketim harcamalarının görece düşük seyredeceği beklentisine rağmen, 6736 sayılı Kanun kapsamında vergi gelirlerine aktarılan tutarlar ile ÖTV'de yapılan düzenlemeler etkili olmuştur. Vergi dışı gelirlerin yüzde 7 oranında gerilemesinde, özelleştirme gelirlerinin, geçen yılın aynı dönemine göre azalması etkili olmuştur.

Tablo 6.1.3.Merkezi Yönetim Genel Bütçe Gelirleri
(Milyar TL)

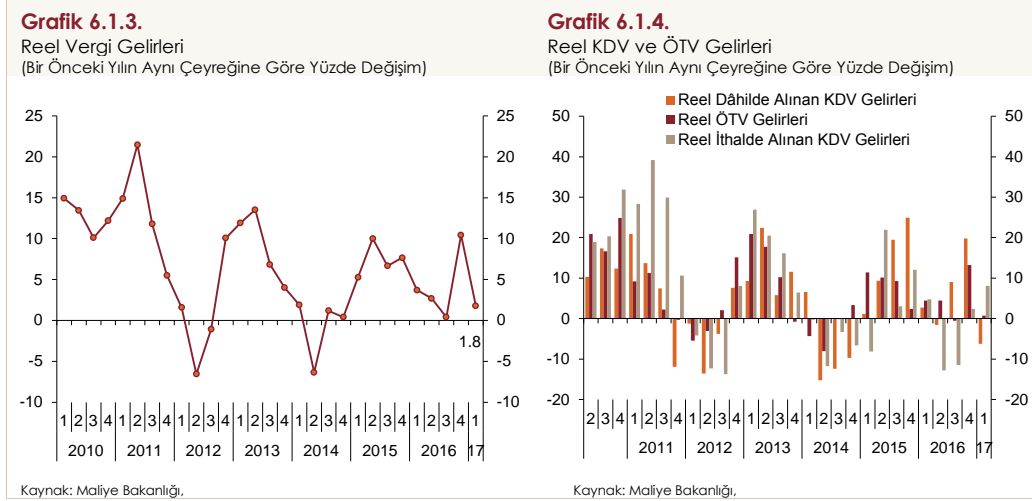
	Ocak-Mart 2016	Ocak-Mart 2017	Artış Oranı (Yüzde)	Gerçekleşme/ Bütçe Hedefi (Yüzde)
Genel Bütçe Gelirleri	126,2	138,1	9,4	23,6
I-Vergi Gelirleri	108,5	121,6	12,0	23,8
Gelir Vergisi	22,9	25,0	9,2	22,9
Kurumlar Vergisi	10,3	12,6	22,8	27,3
Dahilde Alınan KDV	13,1	13,5	2,9	23,7
ÖTV	25,3	28,1	10,9	20,6
İthalde Alınan KDV	17,9	21,4	19,3	25,5
II-Vergi Dışı Gelirler	17,7	16,4	-7,0	22,5
Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	2,2	2,4	11,9	14,2
Faizler, Paylar ve Cezalar	7,8	8,0	3,5	21,4
Sermaye Gelirleri	6,5	4,8	-26,3	30,9

Kaynak: Maliye Bakanlığı.

Alt kalemler itibarıyla incelendiğinde, vergi gelirlerinde gözlenen ılımlı artışta, dolaylı vergilerde ÖTV ile dahilde alınan KDV'nin; dolaysız vergilerde ise gelir vergisinin etkili olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık, dolaylı vergilerde, ithalde alınan KDV'nin, dolaysız vergilerde de kurumlar vergisinin görece olarak yüksek artış kaydettiği görülmektedir. Toplam ÖTV tahsilatının düşük düzeyde gerçekleşmesinde ise petrol ve doğalgaz ürünleri üzerinden alınan ÖTV gelirleri ile motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV gelirlerinin artış hızlarının düşük kalması etkili olmuştur. Buna karşılık, 2017 yılının ilk çeyreği itibarıyla, bütün mamulleri ve alkollü içkiler üzerinden yapılan ÖTV tahsilatlarının görece olarak yüksek bir artış hızı kaydettiği gözlenmektedir. İthalde alınan KDV ise özellikle kurdaki artışlara bağlı olarak geçen yılın Ocak-Mart dönemine göre 2017 yılının ilk çeyreğinde yüzde 19,3 oranında yüksek bir artış kaydetmiştir.

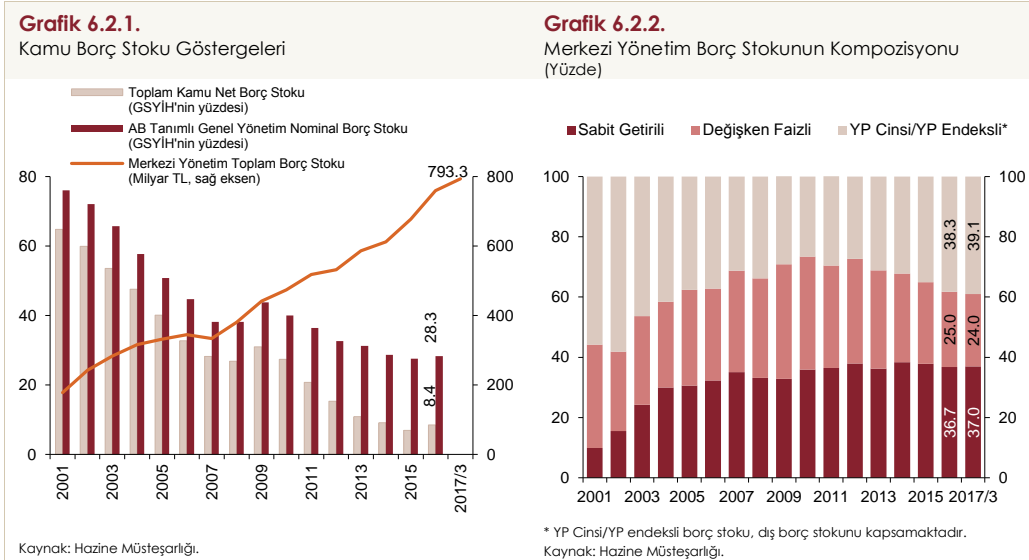
Yıllık değişim oranları incelendiğinde, reel vergi gelirlerinin 2016 yılı son çeyreğinde yükselişe geçtiği, ancak 2017 yılının ilk çeyreğinde hız kaybedip yüzde 1,8 oranında arttığı görülmektedir (Grafik 6.1.3). Bu artışta, iktisadi faaliyetteki canlanmadan çok, geçen yılın son aylarında bazı vergi

oranlarında yapılan ayarlamaların¹ ve 6736 sayılı Kanun çerçevesinde elde edilen tahsilatın etkili olduğu düşünülmektedir. Alt kalemler itibarıyla bakıldığında, 2017 yılı birinci çeyreğinde ithalde alınan KDV tahsilatının, reel bazda yıllık yüzde 8,1 oranında artarak güçlü bir performans sergilediği gözlenmektedir (Grafik 6.1.4).

6.2. Kamu Borç Stokundaki Gelişmeler

Toplam kamu net borç stokunun ve AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYİH'ye oranları, 2016 yılında bir önceki yıla göre bir miktar artış göstermiştir (Grafik 6.2.1). 2016 yılı itibarıyla, AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYİH'ye oranı yüzde 28,3 seviyesindedir.

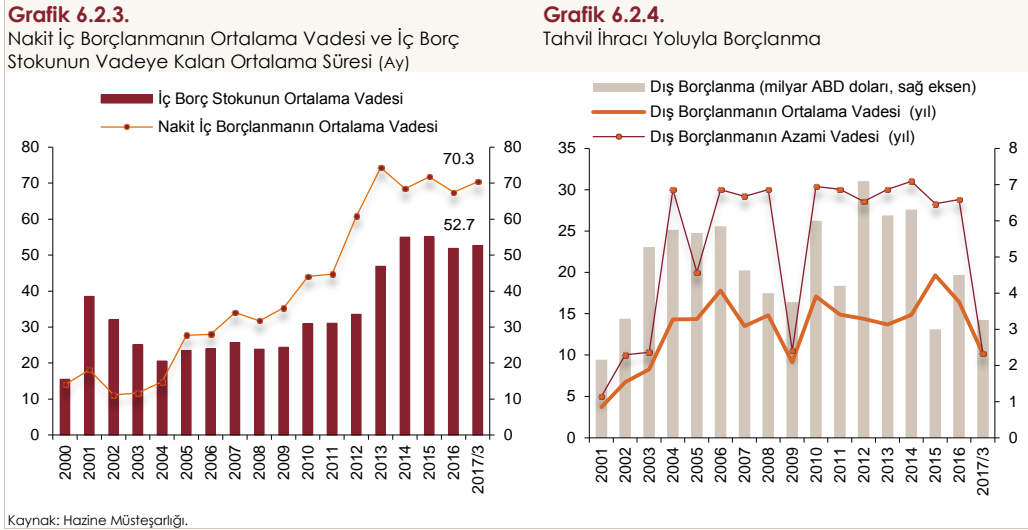

2017 yılı Mart ayında, sabit getirili borç senetleri ile yabancı para cinsi ve yabancı paraya endeksli borç senetlerinin toplam borç stoku içindeki payı 2016 yılına göre artarken, değişken faizli borç senetlerinin payı bir miktar düşmüştür. Bu gelişmede, bahsi geçen dönemde iç borçlanmanın ağırlıklı olarak sabit faizli araçlarla yapılması ve net dış borç borçlanmanın yüksek olması etkili olmuştur. 2017

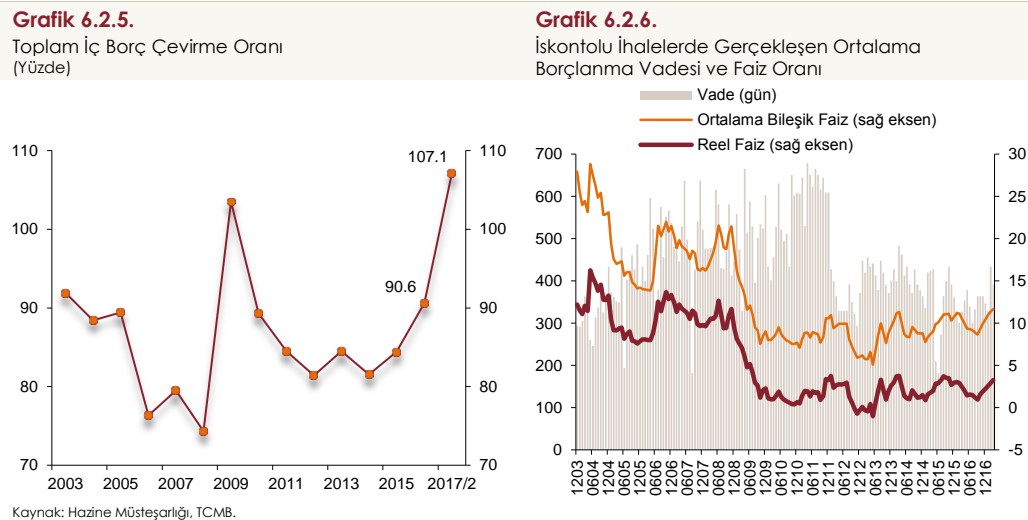
¹ Eylül ayında akaryakıtta, Kasım ayında otomobile ve Aralık ayında tütün mamullerine yönelik vergi ayarlamaları yapılmıştır.

yılın ilk üç ayında, bütçe açığı finansmanında dış borçlanma miktarının yüksek olması iç borçlanma miktarının artışını sınırlamıştır.

İç borç stokunun vadeye kalan ortalama süresi 51,4 ay düzeyinde olup 2016 yılına göre yatay seyretmektedir (Grafik 6.2.3). 2017 yılı Ocak-Mart döneminde, tahvil ihracı yoluyla gerçekleştirilen dış borçlanmanın tutarı 3,3 milyar ABD doları olmuştur. Söz konusu borçlanmanın ortalama vadesi azalma kaydederek, 2017 yılı Ocak-Mart döneminde 10,1 yıl olarak gerçekleşmiştir (Grafik 6.2.4).

İç borç çevirme oranı, 2016 yılı Şubat ayı sonunda 2016 yılına göre belirgin şekilde artarak yüzde 107,1 düzeyine ulaşırken, dış borç çevirme oranı yüzde 140,9 düzeyindedir (Grafik 6.2.5). Ortalama reel faiz oranı² son aylarda artmaktadır (Grafik 6.2.6).

² Reel faizler, nominal faiz oranlarının (Hazine'nin yaptığı TL cinsi kuponsuz senet ihalesinde kabul edilen ortalama yıllık bileşik faiz oranı) TCMB Beklentisi Anketinden alınan gelecek 12-aylık TÜFE beklentisinden arındırılması suretiyle hesaplanmıştır.

Kutu
6.1

Türkiye'de Vergi Gelirlerinin Döngüsel Özellikleri

İktisadi faaliyette meydana gelen döngüler (iş çevrimleri), vergi gelirlerini otomatik dengeleyiciler³ aracılığıyla etkileyerek, kamu mali dengeleri üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır. Hızlı büyüme dönemlerinde vergi gelirlerinde ortaya çıkan artışlar bütçe dengesini olumlu yönde etkilerken, daralma dönemlerinde vergi gelirlerinin düşmesi bütçe dengesinde bozulmaya neden olmaktadır. Bu bakımdan, vergi gelirlerinin iktisadi döngüler ile ilişkisinin yönü ve büyüklüğü, başka bir deyişle vergi gelirlerinin iktisadi döngülere duyarlılığı, tüm ülke ekonomilerinde bütçe performansı üzerinde belirleyici bir öneme sahip olmaktadır.

Bütçe gelir ve harcama kalemleri, temelde, iktisadi döngülere ve kamu otoritelerinin ihtiyari kararlarına bağlı olarak değişim göstermektedir. Çoğu kamu harcamalarında ihtiyari karar bileşeni daha büyük bir ağırlığa sahipken, gelirlerde iktisadi döngüler daha belirleyici olmaktadır. Genel olarak, iktisadi döngülerin tüm vergi kaynaklarını aynı oranda etkilemediği ve bazı vergi kalemlerinin iktisadi faaliyetteki değişimlere daha duyarlı olduğu bilinmektedir. Bunun yarattığı dalgalanmalar ise maliye politikasında istikrarlı bir gelir ve harcama politikası çerçevesinin oluşturulmasını güçleştirebilmektedir. Bu çerçevede, bu kutuda Türkiye'de temel vergi kalemlerinin iktisadi döngülere olan duyarlılığının yönü ve büyüklüğü analiz edilmeye çalışılmaktadır.⁴

Toplam vergiler ve belli başlı vergi kalemlerinin döngüsel özellikleri istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 1'de sunulmuştur. Analiz, 2006Ç1-2016Ç3 dönemini kapsayan çeyreklik bazdaki reel GSYİH ve belli başlı doğrudan ve dolaylı vergi geliri kalemlerini içermektedir (Tablo 1). Analizde yer alan değişkenler, Hodrick- Prescott (HP) filtresi kullanılarak trendden arındırılmıştır.

Tablo 1. Vergi Gelirlerinin Döngüsel Özellikleri*

	GSYİH	Toplam Vergiler	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Dâhilde Alınan KDV	ÖTV	İthalde Alınan KDV
Oynaklık	0,014	0,029	0,028	0,127	0,046	0,031	0,064
Görelî oynaklık	1,000	2,071	2,000	9,071	3,286	2,214	4,571
Döngüsellik	-	eşdöngüsel	eşdöngüsel	eşdöngüsel	eşdöngüsel	eşdöngüsel	eşdöngüsel
Otokorelasyon(t,t-1)	0,307	0,367	-0,170	-0,180	0,276	0,384	0,371
Esneklik (yeni GSYİH)**	-	1,03	0,92	0,91	1,00	1,04	1,18
Esneklik (eski GSYİH)***	-	1,44	1,22	1,34	1,41	1,46	1,74

* Oynaklık, trendden arındırılmış serilerin standart sapmasını yansıtmakta, görelî oynaklık ise ilgili serinin oynaklığının GSYİH'nin oynaklığına oranını göstermektedir. Döngüsellik, ilgili verinin iktisadi döngüye göre yönünü ifade etmekte ve vergi geliri kalemleri ile reel GSYİH arasındaki çapraz korelasyon katsayılarıyla belirlenmektedir. Otokorelasyon, ilgili değişkenin döngüsel bileşeninin birinci dereceden otoregresif katsayısı olarak tanımlanmaktadır. Esneklik ise reel GSYİH'de meydana gelen yüzde 1 oranındaki değişime karşılık reel vergi gelirlerinde ortaya çıkan yüzde değişimi ifade etmektedir.

** 2009 bazlı yeni GSYİH serisiyle hesaplanan esneklik değerlerini yansıtmaktadır.

*** 1998 bazlı eski GSYİH serisiyle hesaplanan ve 2006Ç1-2016Ç2 dönemine ilişkin esneklik değerlerini yansıtmaktadır.

³ Otomatik dengeleyiciler, maliye politikasının doğrudan müdahalesi olmaksızın iktisadi faaliyette ortaya çıkan dalgalanmaların etkisini hafifleten vergi (özellikle gelir ve kurumlar vergisi) ve transferler (işsizlik sigortası) gibi kamu maliyesi unsurlarıdır.

⁴ Kutuya ilişkin kapsamlı bilgi ve teknik ayrıntılar Çulha (2012) çalışmasında bulunabilir. Bu kutuda, Çulha (2012) çalışmasındaki istatistikleri ve ekonometrik analiz, yeni tanımlı GSYİH serisi ve yeni veriler ışığında güncellenmiştir.

Analizden elde edilen bulgular, vergi gelirlerinin oynaklığının reel GSYİH'ye göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, dolaylı vergilerde daha belirgin olmak üzere, vergi gelirlerindeki dalgalanmaların iktisadi döngülere kıyasla daha büyük olduğuna işaret etmekte, bu durumun, büyük ölçüde, vergi mevzuatında sıkça gerçekleştirilen değişikliklerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, vergi gelirlerinin eşdöngüsel olduğu, başka bir deyişle vergi gelirleri ile reel GSYİH'nin aynı yönde hareket ettiği görülmektedir. Buna göre, vergi gelirleri iktisadi daralma dönemlerinde azalmakta, genişleme dönemlerinde ise artmaktadır.

İlgili değişkenin döngüsel bileşenine ilişkin olarak elde edilen otokorelasyon katsayısının mutlak değer olarak yüksek olması, bu değişkenin döngüsel bileşeninin daha kalıcı olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, dolaylı vergilerden ÖTV başta olmak üzere, ithalde ve dahilde alınan KDV'nin iktisadi döngülerden daha kalıcı bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Gelir ve kurumlar vergisinin otokorelasyon katsayılarının ise görece düşük olduğu, bu nedenle, doğrudan vergilerin dolaylı vergilere göre iktisadi döngülerden daha az etkilendiği gözlenmektedir.

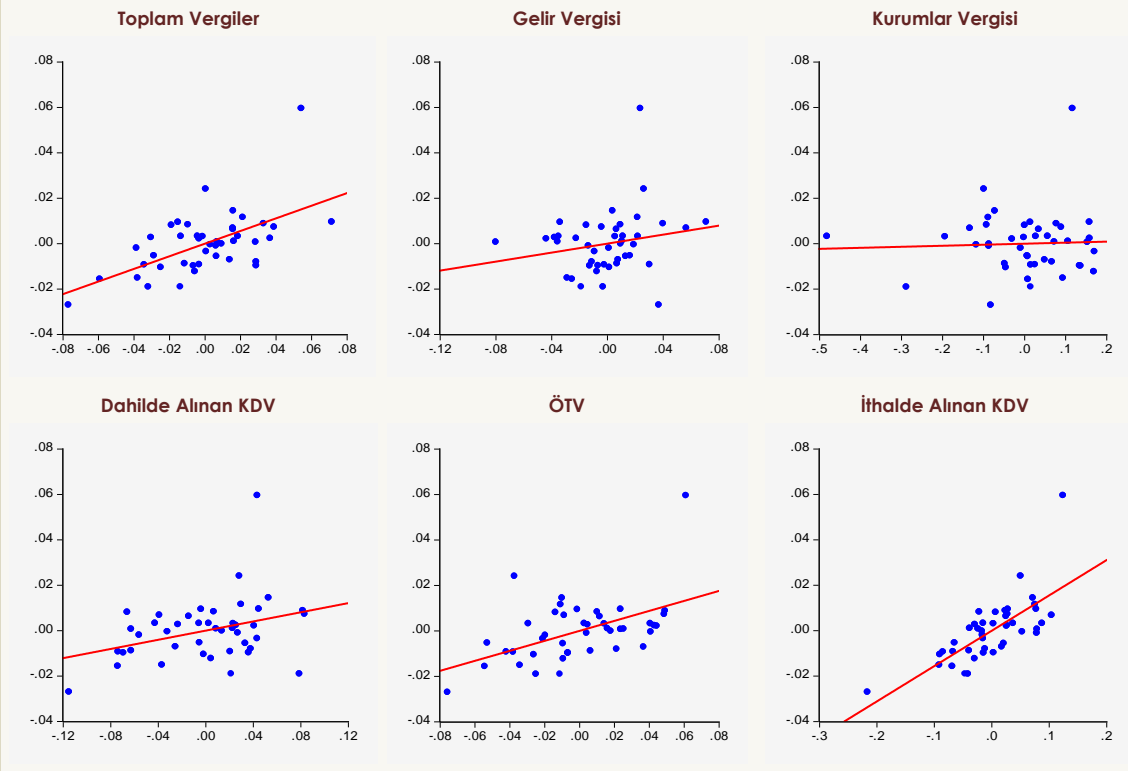
Vergi esnekliği katsayısı, reel GSYİH'de meydana gelen yüzde 1 oranındaki bir değişim karşısında reel vergi gelirinde ortaya çıkan yüzde değişimi ifade etmektedir. Esneklik katsayısı 1'den ne kadar büyükse, ilgili vergi kalemi iktisadi döngülere o ölçüde duyarlı olmakta ve iktisadi faaliyetlerdeki değişimlerden daha fazla etkilenmektedir. Önemli bir doğrudan vergi kalemi olan ve toplam vergilerin yaklaşık olarak beşte birini oluşturan gelir vergisi ile toplam vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan kurumlar vergisinin esneklik katsayıları yaklaşık olarak yüzde 0,9 seviyesinde bulunmakta, bu da milli gelirdeki yüzde 1 oranındaki bir artış karşısında her iki vergi kaleminin de yaklaşık olarak yüzde 0,9 oranında artacağını ifade etmektedir.

Dolaylı vergilerin en önemli kalemi olan ve toplam vergi gelirlerinin yaklaşık olarak dörtte birini oluşturan ÖTV'nin esneklik katsayısı yüzde 1,04, diğer dolaylı vergilerden dahilde alınan KDV'nin esneklik katsayısı yüzde 1,0 olarak hesaplanırken, ithalde alınan KDV'nin esneklik katsayısı yüzde 1,18 ile en yüksek esneklik değerini almaktadır. Türkiye'de ithalat talebinin büyük ölçüde yurt içi talep, özellikle de yurt içi yatırım talebi tarafından belirlenmesi, ithalde alınan KDV'yi iktisadi döngülere oldukça duyarlı kılmaktadır. Analize dahil edilen her üç dolaylı vergi kaleminin bir bütün olarak reel GSYİH'ye esnekliği yüzde 1,08 olarak bulunmakta, bu da ülkemizde toplam vergi gelirlerinin yaklaşık olarak yüzde 55'ini oluşturan bu üç dolaylı vergi kaleminin iktisadi faaliyetlerdeki değişimlerden önemli oranda etkilendiğini göstermektedir.

Tablo 1'de yeni GSYİH serisi ile hesaplanan esneklik katsayılarının, eski GSYİH serisi ile hesaplanan esneklik değerleriyle karşılaştırması yer almaktadır. Buna göre, yeni GSYİH serisiyle türetilen esneklik katsayılarının, özellikle dolaylı vergilerde, daha düşük olduğu görülmektedir. Bir bütün olarak ÖTV, dahilde ve ithalde alınan KDV için eski GSYİH serisi kullanılarak hesaplanan esneklik katsayısı yüzde 1,53 iken, bu oran yeni GSYİH serisi ile yüzde 1,08 olarak bulunmaktadır. GSYİH'nin hesaplanmasındaki yöntem ve kapsam değişikliği sonucu yeni GSYİH serisinin, önceki GSYİH serisine göre daha yüksek değerler almasının, esneklik değerlerinin düşmesinde belirleyici rol oynadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, dolaylı vergiler için yeni GSYİH serisi ile hesaplanan esneklik katsayısının, yüzde 1 olan OECD ortalamasına daha yakın olduğu görülmektedir (Girouard ve André, 2005).

Reel vergi geliri kalemlerinin ve reel GSYİH'nin döngüsel bileşenleri arasında oluşturulan saçılım (scatter) grafikleri de, vergi gelirleri ile iktisadi döngüler arasında pozitif ve eş yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir (Grafik 1). Esneklik katsayısı en yüksek vergi olan ithalde alınan KDV'nin, iktisadi döngülere en duyarlı vergi kalemi olduğu saçılım grafiğinden de izlenebilmektedir. Dolaylı vergilerden dâhilde alınan KDV'nin ise ithalde alınan KDV'den sonra, iktisadi döngülere en duyarlı vergi kalemi olduğu görülmektedir. Doğrudan vergiler olan gelir ve kurumlar vergisinin dolaylı vergilere göre iktisadi döngülerden daha az etkilendiği, gelir vergisinin ise kurumlar vergisine göre iktisadi faaliyetlerdeki dalgalanmalara daha duyarlı olduğu gözlenmektedir.

Grafik 1. Reel Vergi Gelirleri ve Reel GSYİH Arasındaki Saçılım Grafikleri*

* Grafiklerdeki yatay eksenlerde ilgili vergi kalemlerinin, dikey eksenlerde de GSYİH'nin döngüsel bileşenleri (trendden arındırılmış seriler) yer almaktadır. Grafiklerde, saçılım noktalarının arasında bulunan çizgiler ise regresyon doğrularını göstermektedir.

Sonuç olarak, analize konu olan tüm vergi geliri kalemlerinin eşdöngüsel olduğu, diğer bir deyişle reel GSYİH ile aynı yönde hareket ettiği ve vergi gelirlerinin iktisadi döngülerden önemli ölçüde etkilendiği görülmektedir. Toplam vergilerin esneklik katsayısı 1,03 olarak bulunmakla birlikte, en yüksek esneklik katsayısına sahip ve iktisadi döngülere en duyarlı vergi kaleminin ithalde alınan KDV olduğu gözlenmektedir. İthalde alınan KDV'nin ardından, diğer dolaylı vergiler olan ÖTV ve dâhilde alınan KDV, en yüksek esneklik değerine sahip vergi kalemleri olarak belirmektedir. Vergi gelirlerine yönelik istatistiksel analiz, gelir vergisinin kurumlar vergisine göre iktisadi faaliyetlerdeki dalgalanmalardan daha fazla etkilendiğini ve doğrudan vergilere kıyasla dolaylı vergilerin iktisadi döngülere daha duyarlı olduğunu göstermektedir. Türkiye'de vergi geliri kalemlerinin iktisadi döngülere önemli ölçüde duyarlılık göstermesi, mali duruşun değerlendirilmesinde, bütçe dengesinin döngüsel hareketlerden arındırılması suretiyle elde edilen yapısal bütçe dengesindeki değişimleri esas almanın daha sağlıklı olacağına işaret etmektedir (Çebi ve Özlale, 2012).

Kaynakça

Çebi, C. ve Ü. Özlale, 2012, Türkiye'de Yapısal Bütçe Dengesi ve Mali Duruş, İktisat, İşletme ve Finans, 27(310): 9-38.

Çulha, A., 2012, Türkiye'de Vergi Gelirlerinin İktisadi Döngülere Duyarlılığı, TCMB Ekonomi Notları No. 12/34.

Girouard, N. ve André, C., 2005, Measuring Cyclically-Adjusted Budget Balances for OECD Countries, OECD, Economics Department Working Papers, No: 434.

